

Kohtuasi C-24/95

[...]

Riigiabi – Tagastamine – Liikmesriigi õiguse kohaldamine – Piirid

[...]

EUROOPA KOHTU OTSUS

20. märts 1997*

Kohtuasjas C-24/95,

mille esemeks on Euroopa Kohtule EMÜ asutamislepingu artikli 177 alusel Bundesverwaltungsgerichti esitatud taotlus, millega soovitakse saada selles kohtus pooleli olevas vaidluses järgmiste poolte vahel:

Land Rheinland-Pfalz

ja

Alcan Deutschland GmbH,

Oberbundesanwalt beim Bundesverwaltungsgerichti osavõtul,

eelotsust EÜ asutamislepingu artikli 92 ja artikli 93 lõike 3 tõlgendamise kohta seoses liikmesriigi võimude kohustusega nõuda õigusvastane riigiabi tagasi, samas kui seda raskendavad selle liikmesriigi õigusnormid, mis kaitsevad abi saajat,

EUROOPA KOHUS,

koosseisus: president G. C. Rodríguez Iglesias, kodade esimehed Moitinho de Almeida ja J. L. Murray, kohtunikud P. J. G. Kapteyn, C. Gulmann, D. A. O. Edward, J.-P. Puissochet, G. Hirsch, P. Jann (ettekandja), H. Ragnemalm ja M. Wathelet,

kohtujurist: F. G. Jacobs

kohtusekretär: vanemametnik H. A. Rühl

arvestades kirjalikke märkusi, mille esitasid:

- Land Rheinland-Pfalz, keda esindas professor Siegfried Magiera, Hochschule für Verwaltungswissenschaften, Speyer,

- Alcan Deutschland GmbH, keda esindas advokaat Reiner Kurschat, Frankfurt am Main,

* Kohtumenetluse keel: saksa.

- Saksa valitsus, keda esindasid liidu majandusministeeriumi kõrgem ametnik Ernst Röder ja sama ministeeriumi *Assessor* Gereon Thiele,

- Austria valitsus, keda esindas liidu välisministeeriumi suursaadik Franz Cede,

- Euroopa Ühenduste Komisjon, keda esindasid õigustalituse ametnikud Anders Jessen ja Paul Nemitz,

arvestades kohtuistungil ettekannet,

olles 10. septembri 1996. aasta kohtuistungil ära kuulunud suulised märkused, mille esitasid Land Rheinland-Pfalz (esindajad: professor Siegfried Magiera ja Land Rheinland-Pfalzi majandus-, kommunikatsiooni-, põllumajandus- ja viinamarjakasvatuseministeeriumi kõrgem ametnik Monika Hentges-Krätzer), Alcan Deutschland GmbH (esindaja: advokaat Reiner Kurschat), Prantsuse valitsus (esindaja: välisministeeriumi õigusosakonna asjur Jean-Marc Belorgey) ja komisjon (esindaja: Paul Nemitz),

olles 12. novembri 1996. aasta kohtuistungil ära kuulunud kohtujuristi ettepaneku,

on teinud järgmise

otsuse

1 Bundesverwaltungsgericht esitas 28. septembri 1994. aasta määrusega, mis saabus Euroopa Kohtusse 2. veebruaril 1995, EÜ asutamislepingu artikli 177 alusel kolm eelotsuse küsimust EÜ asutamislepingu artikli 92 ja artikli 93 lõike 3 tõlgendamise kohta seoses liikmesriigi võimude kohustusega nõuda õigusvastane riigiabi tagasi, samas kui seda raskendavad selle liikmesriigi õigusnormid, mis kaitsevad abi saajat.

2 Need küsimused kerkisid esile kohtuasjas: Land Rheinland-Pfalz (edaspidi «Land») vs. Alcan Deutschland GmbH (edaspidi «Alcan»).

3 Alcan käitis 1979.–1987. aastatel Ludwigshafenis alumiiniumitehast, mille tegevuse jätkumine sattus 1982. aastal elektrihinna märgatava tõusu tõttu ohtu. Kui Alcan kavatses tehase sulgeda ja 330 töötaja lepingu lõpetada, tegi Landi valitsus talle ettepaneku, et pakub talle elektrikulude katmiseks 8 miljoni Saksa marga ulatuses ajutist lisatoetust.

4 Kui komisjon sellest plaanist ajakirjanduse kaudu teada sai, nõudis ta 7. märtsi 1983. aasta teleksiga liitvabariigi valitsuselt teavet.

5 9. juuni 1983. aasta otsusega eraldas Land toetusest esimese osa ehk 4 miljonit Saksa marka.

6 25. juuli 1983. aasta teleksiga kinnitas liitvabariigi valitsus komisjonile, et Land kavatses abi anda, ning esitas vastusena komisjoni 3. augusti lisateabe saamise taotlusele teatavaid täpsustusi.

7 7. novembril 1983 teatas komisjon, et on liitvabariigi valitsuse edastatud andmed kätte saanud, ning nentis, et «30-päevast uurimistähtaega hakatakse järelikult arvestama 11.

oktoobrist 1983». 24. novembri teleksiga, mille komisjon sai kätte 28. novembril, teatas Saksa valitsus talle, et arvestades, et uurimistähtaeg on möödas, eeldab ta, et üleminekutoetust võib anda.

8 25. novembri 1983. aasta kirjaga teatas komisjon liitvabariigi valitsusele oma otsusest algatada EMÜ asutamislepingu artikli 93 lõike 2 esimese lõigu alusel menetlus.

9 Landile teatati sellest 28. novembril 1983. Sellest hoolimata andis ta 30. novembri 1983. aasta otsusega ülejäänud 4 miljonit toetust.

10 13. detsembril 1983 teatasid riigivõimud Alcanile, et sellest abist ei ole komisjonile teatatud.

11 14. detsembri 1985. aasta otsusega 86/60/EMÜ Land de Rheinland-Pfalzi (Saksamaa Liitvabariik) poolt Ludwigshafenis asuvale esmase alumiiniumi tootjale antava abi kohta (EÜT 1986, L 72, lk 30) leidis komisjon, et kõnealune abi on õigusvastane, sest seda anti asutamislepingu artikli 93 lõike 3 vastaselt ning see on artikli 92 tähenduses ühisturuga kokkusobimatu, mistõttu komisjon nõudis selle tagastamist. Alcanile teatati sellest otsusest 15. jaanuaril 1986.

12 Otsust 86/60 ei vaidlustanud Saksa valitsus ega Alcan.

13 12. veebruaril ja 21. aprillil 1986 teatas Saksa valitsus komisjonile, et abi tagastamist takistab märkimisväärseid poliitilisi ja juriidilisi raskusi. Komisjon nõudis seda tagastamist 27. juuni 1986. aasta kirjaga ning esitas EMÜ asutamislepingu artikli 93 lõike 2 alusel hagi, arvestades, et otsuse 86/60 vastu vaide esitamise tähtaeg oli möödas.

14 Euroopa Kohus tõdes 2. veebruari 1989. aasta otsuses (kohtuasi 94/87: komisjon vs. Saksamaa, EKL 1989, lk 175), et arvestades, et Saksamaa Liitvabariik ei järginud otsust 86/60, rikkus ta asutamislepingust tulenevaid kohustusi.

15 26. septembri 1989. aasta otsusega võttis Land abi andmist puudutavad 9. juuni ja 30. novembri 1983. aasta otsused tagasi ning koostas määruse eraldatud summade tagasinõudmiseks. Alcan esitas selle otsuse vastu tühistamishagi, mille Verwaltungsgericht Mainz rahuldaski. Kui Oberverwaltungsgericht Rheinland-Pfalz oli Landi apellatsiooni tagasi lükanud, esitas see eelotsusetaotluse esitanud kohtule kassatsioonikaebuse.

16 Alcan tugines toetuse tagasinõudmist vaidlustades Verwaltungsverfahrensgesetzi (Landesverwaltungsverfahrensgesetzi artikli 1 lõike 1 kohaselt Landis kohaldatav haldusmenetluse seadus, edaspidi «VwVfG») paragrahvile 48, kus on sätestatud:

«(1) Haldusakti võib ka pärast selle lõplikuks muutumist tunnistada tervikuna või osaliselt kehtetuks nii edasiulatuvalt kui ka tagasiulatuvalt. Haldusakti, millega antakse või kinnitatakse õigusi või juriidilisi soodustusi (soodustav haldusakt), võib kehtetuks tunnistada ainult lõigetes 2 ja 4 sätestatud juhtudel.

(2) Õigusvastast haldusakti, millega antakse ühekordne või regulaarne rahaline toetus või osadeks jagatav loonustoetus või mis on nende toetuste saamise tingimuseks, ei saa tühistada, kui toetuse saaja on arvestanud selle haldusakti juriidilise jõuga ning kui tema ootus, et see akt on olemas, on avalikku huvi arvestades kaitsmist väärt. Üldreeglina on toetusesaaja ootus kaitsmist väärt, kui ta on eraldatud toetused ära kasutanud või teatab, et

ta on võtnud varalisi kohustusi, millest ta ei saa enam taganeda või saab seda teha ainult kahju kandes, mida ei oleks tohtinud talle tekitada. Siiski ei saa toetuse saaja haldusakti juriidilisele jõule tugineda:

1. kui haldusakt on vastu võetud pettuse, ähvarduse või korrupsiooni tulemusel,
2. kui haldusakt on vastu võetud sisuliste andmete alusel, mis olid ebatäpsed või ebatäielikud,
3. kui asjaomane isik teadis, et haldusakt on õigusvastane või kui ta ei teadnud seda isikliku tõsise hooletuse tõttu.

Kolmandas lauses mainitud juhtudel tunnistatakse haldusakt enamasti tagasiulatuvalt kehtetuks. Kui haldusakt on kehtetuks tunnistatud, tuleb kõnealused toetused tagastada. Mis puutub tagastatavasse summasse, siis saab analoogia teel kohaldada tsiviilseadustiku alusetut rikastumist puudutavaid sätteid. Toetusesaaja, kes peab toetuse tagasi andma, ei saa tugineda sellele, et saadud kasu enam ei eksisteeri, kui eespool, kolmandas lauses toodud tingimused on täidetud ning kui ta teadis asjaoludest, mis haldusakti õigusvastaseks muudavad, või ei teadnud nendest isikliku raske hooletuse tõttu. Tagastatava toetussumma peab määrama haldusorgan haldusakti kehtetuks kuulutamise hetkel.

...

(4) Kui haldusasutus saab teada asjaoludest, mis õigustavad õigusvastase haldusakti kehtetuks tunnistamist, tuleb see kehtetuks tunnistada aasta jooksul alates hetkest, mil haldusasutus kõnealustest asjaoludest teada sai. Seda sätet ei saa kohaldada lõike 2 teise lause punkti 1 puhul.

...

17 Eelotsusetaotluse esitanud kohus leiab, et nende viimaste sätete alusel tuleb kassatsioonkaebus tagasi lükata. Esiteks oli VwVfG § 48 lõike 4 esimeses lauses mainitud tähtaeg möödas, sest abi andmise õigusvastasus tuvastati otsusega 86/60, mis tehti 14. detsembril 1985, või hiljem komisjoni 27. juuni 1986. aasta kirjaga, ning akt tunnistati kehtetuks alles 26. septembril 1989. See kehtetukstunnistamine on järelilikult liikmesriigi õigusega vastuolus. Ühenduse õiguse järgi võiks siiski nõuda liikmesriigi õigusnormide piiramist, eriti juhul, kui haldusasutused peaksid aegumistähtaega kuritarvitama, et takistada ühenduse õiguse kohaselt nõutavat tagastamist. Seoses sellega viitab Bundesverwaltungsgericht Euroopa Kohtu 21. septembri 1983. aasta otsusele (liidetud kohtuasjades 205/82-215/82: Deutsche Milchkontor jt, EKL 1982, lk 2633), kus järeldati, et alusetult antud abi tagastamise suhtes tuleb liikmesriigi õigust kohaldada nii, et see ei muudaks õigusvastaselt eraldatud summade tagasinõudmist tegelikult võimatuks ning et samas võetaks täiel määral arvesse ühenduse huve.

18 Seejärel märgib Bundesverwaltungsgericht, et abi saaja võib liikmesriigi õiguse kohaselt abi tühistamise vaidlustada, kui riigivõimu kaalutusõigust on kasutatud õigusvastaselt. Need tingimused on põhikohtuasja puhul tõenäoliselt täidetud, sest abi praktiliselt suruti Alcanile peale, et olulistele valimistele eelneval perioodil töökohti säilitada. Seega on Land abi andmise otsuse õigusvastasuse eest sedavõrd vastutav, et Saksa õiguse kohaselt võib võimu kuritarvitamise vastuväide nimetatud otsuse

kehtetukstunnistamist takistada. Eespool viidatud kohtuotsuses Deutsche Milchkontor jt esitatud põhimõtete kohaldamine võib ühenduse tasandil viia siiski teistsuguse hinnanguni.

19 Viimaks rõhutab Bundesverwaltungsgericht, et liikmesriigi õiguse kohaselt, st VwVfG § 48 lõike 2 kuuenda ja seitsmenda lause alusel koosmõjus Saksa tsiviilseadustiku § 818 lõikega 3, kus on sätestatud, et tagastamis- või hüvitamiskohustus langeb ära, kui ilmneb, et abi saaja on saanud kasu juba kaotanud, saaks Alcan tugineda ka sellele, et saanud kasu enam ei eksisteeri.

20 Neil asjaoludel esitas Bundesverwaltungsgericht Euroopa Kohtule järgmised eelotsuse küsimused:

«1) Kas pädev asutus peab vastavalt põhimõttele, mille järgi tuleb liikmesriigi õigust kohaldada nii, et see ei muudaks ühenduse õiguse kohaselt nõutavat tagasinõudmist tegelikult võimatuks ning et võetaks täiel määral arvesse ühenduse huve, tunnistama vastavalt komisjoni lõplikule tagastamisotsusele asjaomase abi andmise otsuse kehtetuks, olgugi et see asutus on selleks liikmesriigi õiguse kohaselt õiguskindluse huvides ettenähtud tähtaja mööda lasknud?

2) Kui esimesele küsimusele saadakse jaatav vastus:

kas pädev asutus peab vastatud eelmainitud põhimõttele tunnistama vastavalt komisjoni lõplikule tagastamisotsusele asjaomase abi andmise otsuse kehtetuks, olgugi et pädev asutus on otsuse õigusvastasuse eest sedavõrd vastutav, et otsuse kehtetuks tunnistamine tundub olevat abi saaja suhtes hea usu põhimõttega vastuolus?

3) Kui esimesele ja teisele küsimusele saadakse jaatav vastus:

kas pädev asutus peab eelmainitud põhimõtte kohaselt nõudma eraldatud abi tagasimaksmist vastavalt komisjoni lõplikule tagastamisotsusele, olgugi, et liikmesriigi õigus välistab selle juhul, kui saadud kasu ei eksisteeri ning abi saaja tegutses heauskselt?

21 Kolm esitatud eelotsuse küsimust puudutavad ühenduse õiguse tõlgendamist seoses teatavate liikmesriikide menetlusnormidega, mis kohalduvad õigusvastaselt antud ning ühisturuga kokkusobimatuks tunnistatud riigiabi tagasimaksmise suhtes, mida nõutakse komisjoni otsusega. Seega tuleb esiteks meenutada vastavaid ühenduse õigusnorme.

22 Asutamislepingu artikli 93 lõikes 2 on sätestatud, et kui komisjon leiab, et riigi poolt või riigi ressurssidest antav abi ei sobi ühisturuga kokku, otsustab komisjon, et asjassepuutuv riik peab sellise abi lõpetama või muutma seda komisjoni määratud tähtaja jooksul. Kui kavandatud abi on artikli 93 lõike 3 vastaselt juba välja makstud, võib see otsus võtta liikmesriigi võimudele tehtava ettekirjutuse kuju, millega nõutakse selle tagastamise korralduse andmist (24. veebruari 1987. aasta otsus kohtuasjas 310/85: Deufil vs. komisjon, EKL 1987, lk 901, punkt 24, ja 14. septembri 1994. aasta otsus liidetud kohtuasjades C-278/92, C-279/92 ja C-280/92: Hispaania vs. komisjon, EKL 1994, lk I-4103, punkt 78).

23 Liikmesriigi kohustusega lõpetada abi andmine, mis on komisjoni poolt ühisturuga kokkusobimatuks tunnistatud, püütakse taastada varasem olukord (vt eriti 4. aprilli

1995. aasta otsust kohtuasjas C-348/93: komisjon vs. Itaalia, EKL 1995, lk I-673, punkt 26).

24 Õigusvastaselt antud riigiabi tagasinõudmist reguleerivate ühenduse õigusnormide puudumisel peab tagasinõudmine toimuma põhimõtteliselt kooskõlas asjaomaste liikmesriigi õigusnormidega, mida tuleb siiski kohaldada nii, et ühenduse õiguse kohane tagasinõudmine ei muutuks tegelikult võimatuks (21. märtsi 1990. aasta otsus kohtuasjas C-142/87: Belgia vs. komisjon, EKL 1990, lk I-959, punkt 61 ja 20. septembri 1990. aasta otsus kohtuasjas C-5/89: komisjon vs. Saksamaa; EKL 1990, lk I-3437, punkt 12; vt ka eespool viidatud kohtuotsust Deutsche Milchkontor jt ühenduse abi tagasinõudmise kohta). Eriti tuleb sellise sätte kohaldamisel, mis nõuab õigusvastase haldusakti kehtetuks tunnistamisel eri asjaomaste huvide hindamist, täiel määral arvesse võtta ühenduse huve (eespool viidatud 2. veebruari 1989. aasta kohtuotsus komisjon vs. Saksamaa, punkt 12).

25 Kuigi ühenduse õiguskorraga ei saa vaidlustada liikmesriigi õigusnorme, mis tagavad tagasinõudmise raames õiguspärase ootusega arvestamise ning õiguskindluse, tuleb siiski rõhutada, et pidades silmas riigiabi kohustuslikku kontrollimist komisjoni poolt vastavalt asutamislepingu artiklile 93, võivad abi saavad ettevõtjad reeglina toetuda õiguspärasele ootusele, et abi on seaduslik, ainult siis, kui abi anti selles artiklis ettenähtud menetlust järgides. Hoolas ettevõtja peab suutma tavaliselt kindlaks teha, kas kõnealust menetlust on järgitud (vt eespool viidatud 2. veebruari 1989. aasta kohtuotsuse komisjon vs. Saksamaa punkte 13 ja 14 ning 14. jaanuari 1997. aasta otsust kohtuasjas C-169/95: Hispaania vs. komisjon, EKL 1997, lk I-135, punkti 51).

26 Liikmesriigi kohtu esitatud küsimustele tuleb vastata eelnevat arvesse võttes.

Esimene küsimus

27 Esimese küsimusega tahab eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt teada, kas pädev asutus peab vastavalt komisjoni lõplikule otsusele, millega abi kuulutatakse ühisturuga kokkusobimatuks ja nõutakse selle tagasinõudmist, tunnistama õigusvastaselt eraldatud abi andmise otsuse kehtetuks, olgugi et see asutus on selleks liikmesriigi õiguse kohaselt õiguskindluse huvides ettenähtud tähtaja mööda lasknud.

28 Eelotsusetaotluse esitanud kohus leiab, et kuupäev, alates millest seda tähtaega oleks tulnud arvestama hakata, oli kas kuupäev, mil võeti vastu komisjoni otsus, millega abi kuulutati ühisturuga kokkusobimatuks ning nõuti selle tagasinõudmist, või hilisem kuupäev, millal komisjon kordas seda ettekirjutust asjaomasele liikmesriigile saadetud kirjas.

29 Land, Saksa valitsus, Austria valitsus ja komisjon leiavad, et ühenduse huvide arvestamine, nagu seda väljendati eespool viidatud kohtuotsuses Deutsche Milchkontor jt, peab olema tähtsam kui sellise tähtaja kohaldamine. Alcan leiab seevastu, et sellise tähtaja seadmisest tulenev õiguskindlus on oluline põhimõte, mida nii ühenduse õigus kui ka liikmesriikide õiguskorrad peavad kaitsma. Sellise tähtaja möödudes ei saa järelikult mingit õigusvastast riigiabi tagasi nõuda.

30 Põhikohtuasja toimikust nähtub, et riigiabi anti sellest komisjonile eelnevalt teatamata, nii et see oli asutamislepingu artikli 93 lõike 3 järgi õigusvastane. Esimene osa abist anti 9. juunil 1983 ilma komisjoni eelnevalt teavitamata, teine osa 30. novembril 1983, pärast

komisjoni 25. novembri 1983. aasta kirja, milles liitvabariigi valitsusele teatati, et abi esimese osa andmine oli õigusvastane ning teist osa ei tohiks välja maksta.

31 Käesoleva otsuse 25. punktis meenutatud põhimõtte kohaselt ei saanud abi saajal tollal seega olla õiguspärast ootust, et abi andmine on seaduslik.

32 Otsus 86/60, millega abi kuulutati ühisturuga kokkusobimatuks ja anti selgesõnaline ning tingimatu korraldus väljamakstud summad tagastada, võeti vastu 14. detsembril 1985 ning Alcan sai sellest teada hiljemalt 15. jaanuaril 1986.

33 Põhikohtuasja toimikust nähtub ka see, et liikmesriigi asutus lasi mööduda selle riigi õiguses ettenähtud üheaastasel tähtajal, mis hakkas jooksmas alates päevast, mil see asutus komisjoni otsusest teada sai.

34 Tuleb nentida, et kui tegemist on kokkusobimatuks kuulutatud riigiabiga, on liikmesriigi asutuste roll piiratud komisjoni mis tahes otsuse täideviimisega, nagu rõhutas kohtujurist oma ettepaneku punktis 27. Seega ei ole neil asutustel abi andmise otsuse kehtetuks tunnistamise suhtes mingit kaalutlusõigust. Nõnda ei ole liikmesriigi asutusel siis, kui komisjon annab edasikaebamisele mittekuuluva otsusega korralduse alusetult väljamakstud summad tagastada, õigust teha mingit muud järeldust.

35 Kui liikmesriigi asutus laseb siiski liikmesriigi õiguses selle abi andmise otsuse kehtetuks tunnistamise jaoks ettenähtud aegumistähtaja mööda, ei saa seda olukorda võrrelda olukorraga, kus ettevõtja ei tea, kas pädev asutus teeb otsuse või mitte, ning kus õiguskindluse põhimõtte nõuab, et ebakindel olukord teatava tähtaja möödudes lõpeks.

36 Liikmesriigi asutuse kaalutlusõiguse puudumist arvesse võttes ei ole õigusvastaselt antud abi saaja enam ebakindlas olukorras niipea, kui komisjon on võtnud vastu otsuse, millega kuulutab abi kokkusobimatuks ja nõuab selle tagastamist.

37 Seega ei saa õiguskindluse põhimõtte takistada abi tagastamist põhjendusega, et liikmesriigi asutused järgisid seda tagastamist nõudvat otsust hilinemisega. Vastasel korral muutuks alusetult väljamakstud summade tagasinõudmine tegelikult võimatuks ning ühenduse riigiabisätteid kaotaksid kogu oma kasuliku mõju.

38 Seega tuleb esimesele küsimusele vastata, et ühenduse õiguse järgi peab pädev asutus vastavalt komisjoni lõplikule otsusele, millega abi kuulutatakse ühisturuga kokkusobimatuks ja nõutakse selle tagastamist, tunnistama õigusvastaselt eraldatud abi andmise otsuse kehtetuks, olgugi et see asutus on selleks liikmesriigi õiguse kohaselt õiguskindluse huvides ettenähtud tähtaja mööda lasknud.

Teine küsimus

39 Teise küsimusega tahab eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt teada, kas pädev asutus peab vastavalt komisjoni lõplikule otsusele, millega abi kuulutatakse ühisturuga kokkusobimatuks ja nõutakse selle tagasinõudmist, tunnistama õigusvastaselt eraldatud abi andmise otsuse kehtetuks, olgugi et pädev asutus on otsuse õigusvastasuse eest sedavõrd vastutav, et otsuse kehtetuks tunnistamine tundub olevat abi saaja suhtes hea usu põhimõttega vastuolus.

40 Kui Land, Saksa valitsus, Austria valitsus ja komisjon leiavad, et ka sellele küsimusele tuleb vastata jaatavalt, väidab Alcan peamiselt, et põhikohtuasja asjaolud on väga erakordsed, sest riigivõimud surusid talle vaidlusaluse abi praktiliselt peale, et vältida tegevuse katkemist. Seega ei pruugi heal usul põhinev vastuväide, mis on seotud väga erilise juhuga, ühenduse õiguse täitmist veel automaatselt või peaaegu alati võimatuks muuta.

41 Ilma, et Saksa võimude käitumist põhikohtuasjas oleks vaja hinnata, mis kuulub asutamislepingu artiklile 177 vastavas menetluses üksnes liikmesriigi kohtute, mitte Euroopa kohtu pädevusse, tuleb nentida, et nagu nähtub ka käesoleva otsuse punktides 30 ja 1, ei saa abi saaja tugineda õiguspärasele ootusele, et abi andmine oli seaduslik. Abi saaja kohustus kontrollida, et asutamislepingu artikli 93 lõikes 3 ette nähtud menetlust järgitaks, ei saa tõepoolest sõltuda riigivõimu käitumisest, isegi kui viimane on otsuse õigusvastasuse eest sedavõrd vastutav, et otsuse kehtetuks tunnistamine tundub olevat hea usu põhimõttega vastuolus.

42 Sellistel asjaoludel nagu põhikohtuasjas kahjustaks abi andmise otsuse kehtetuks tunnistamata jätmise tõsiselt ühenduse huve ning muudaks ühenduse õiguses ettenähtud tagasinõudmise tegelikult võimatuks.

43 Seega tuleb teisele küsimusele vastata, et pädev asutus peab vastavalt komisjoni lõplikule otsusele, millega abi kuulutatakse ühisturuga kokkusobimatuks ja nõutakse selle tagasinõudmist, tunnistama õigusvastaselt eraldatud abi andmise otsuse kehtetuks, olgugi et pädev asutus on otsuse õigusvastasuse eest sedavõrd vastutav, et otsuse kehtetuks tunnistamine tundub olevat abi saaja suhtes hea usu põhimõttega vastuolus, kuna abi saajal ei saa asutamislepingu artiklis 93 ettenähtud menetluse rikkumise korral olla õiguspärasest ootust, et abi on seaduslik.

Kolmas küsimus

44 Kolmanda küsimusega tahab eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt teada, kas pädev asutus peab vastavalt komisjoni lõplikule otsusele, millega abi kuulutatakse ühisturuga kokkusobimatuks ja nõutakse selle tagasinõudmist, tunnistama õigusvastaselt eraldatud abi andmise otsuse kehtetuks, olgugi, et liikmesriigi õigus välistab selle juhul, kui saadud kasu enam ei eksisteeri ning kui abi saaja tegutses heauskselt.

45 Alcan väidab, et abi kasutati sihtotstarbeliselt osa elektrikulude korvamiseks 1983. aasta märtsist 1984. aasta veebruarini, nii et Saksa õiguse järgi saaks tuvastada, et saadud kasu enam ei eksisteeri.

46 Lisaks leiab ta, et eespool viidatud kohtuotsusest Deutsche Milchkontor jt nähtub, et kasu kadumisega seotud vastuväite põhimõtte, mis tuleneb proportsionaalsuse põhimõttest, kuulub samuti ühenduse õigusse ning seega tuleb sellest kinni pidada. Muide, kasu kadumise juhud on riigiabi puhul väga harvad, sest enamikul juhtudel on abil ka edaspidi abi saaja varale mõju. Käesoleval juhul on tegemist väga erakordsete asjaoludega, mis ei muuda ühenduse õiguse rakendamist tegelikult võimatuks.

47 Land, Saksa valitsus, Austria valitsus ja komisjon leiavad seevastu, et Euroopa Kohtu 20. septembri 1990. aasta otsusega kehtestatud praktika (eespool viidatud kohtuasjas

komisjon vs. Saksamaa) kohaldub ka põhikohtuasjas, nii et abi saaja ei saa tugineda sellele, et saadud kasu enam ei eksisteeri.

48 Tuleb rõhutada, et eelotsusetaotluse esitanud kohtu väitel kuulub kasu kadumise arvessevõtmine juhul, kui abi saaja tegutses heauskselt, selle liikmesriigi õiguses õigusvastasest haldusaktist kasu saava isiku õiguspäraste ootuste kaitse üldpõhimõtte alla.

49 Käesoleva otsuse punktis 25 juba meenutati, et abi saavatel ettevõtetel saab olla õiguspärane ootus, et abi on seaduslik, ainult siis, kui see on antud asutamislepingu artiklis 93 ettenähtud menetlust järgides.

50 Selline järeldus kehtib ka saadud kasu kadumisele tugineva vastuväite kohta, mis muudaks ühenduse õiguse kohaselt nõutava tagasinõudmise tegelikult võimatuks.

51 Vastupidiselt sellele, mida väidab Alcan, ei ole asjaolu, et saadud kasu enam ei eksisteeri, raamatupidamise mõttes sugugi erandlik, vaid riigiabi valdkonnas pigem reegel, kuna seda eraldataksegi tavaliselt raskustesse sattunud ettevõtetele, mille bilansis ei ole abi tagasinõudmise ajaks sellest vaieldamatult tulenevat lisandväärtust enam näha.

52 Muide, nagu kohtujurist oma ettepaneku punktis 38 rõhutas, võib ettevõtte, mis abi andmise järel kahju kannab, võib oma esialgsest allesjäämisest, eriti oma turupositsiooni, reputatsiooni ja klientuuri säilimisest edaspidi siiski kasu saada. Seega ei saa pelgalt põhjusel, et riigiabist saadud kasu ei ole enam abi saanud ettevõtte bilansis näha, väita, nagu kasu enam ei eksisteeriks.

53 Järelikult on Alcani argument, mille järgi Euroopa Kohus peaks arvesse võtma tema erakordset ja ebatavalist olukorda, mis tuleneb saadud kasu väidetavast kadumisest, põhjendamatu.

54 Seega tuleb kolmandale küsimusele vastata, et pädev asutus peab vastavalt komisjoni lõplikule otsusele, millega abi kuulutatakse ühisturuga kokkusobimatuks ja nõutakse selle tagasinõudmist, tunnistama õigusvastaselt eraldatud abi andmise otsuse kehtetuks, olgugi, et liikmesriigi õigus välistab selle juhul, kui saadud kasu enam ei eksisteeri ning kui abi saaja tegutses heauskselt.

Kohtukulud

55 Euroopa Kohtule märkusi esitanud Saksa valitsuse, Prantsuse valitsuse ja Austria valitsuse ning Euroopa Ühenduste Komisjoni kohtukulusid ei hüvitata. Et põhikohtuasja poolte jaoks on käesolev menetlus siseriiklikus kohtus poolelioleva asja üks staadium, otsustab kohtukulude jaotuse see kohus.

Esitatud põhjendustest lähtudes

EUROOPA KOHUS,

vastates Bundesverwaltungsgerichti 28. septembri 1994. aasta määrusega esitatud küsimustele, otsustab:

1) Ühenduse õiguse järgi peab pädev asutus komisjoni lõpliku otsuse kohaselt, millega kuulutatakse abi ühisturuga kokkusobimatuks ja nõutakse selle tagastamist, tunnistama õigusvastaselt eraldatud abi andmise otsuse kehtetuks, olgugi et see asutus on selleks liikmesriigi õiguse kohaselt õiguskindluse huvides ettenähtud tähtaja mööda lasknud.

2) Pädev asutus peab komisjoni lõpliku otsuse kohaselt, millega kuulutatakse abi ühisturuga kokkusobimatuks ja nõutakse selle tagasinõudmist, tunnistama õigusvastaselt eraldatud abi andmise otsuse kehtetuks, olgugi et pädev asutus on otsuse õigusvastasuse eest sedavõrd vastutav, et otsuse kehtetuks tunnistamine tundub olevat abi saaja suhtes hea usu põhimõttega vastuolus, sest abi saajal ei saa asutamislepingu artiklis 93 ettenähtud menetluse rikkumise korral olla õiguspärast ootust, et abi on seaduslik.

3) Ühenduse õiguse järgi peab pädev asutus komisjoni lõpliku otsuse kohaselt, millega kuulutatakse abi ühisturuga kokkusobimatuks ja nõutakse selle tagasinõudmist, tunnistama õigusvastaselt eraldatud abi andmise otsuse kehtetuks, olgugi, et liikmesriigi õigus välistab selle juhul, kui saadud kasu enam ei eksisteeri ning kui abi saaja tegutses heauskselt.

Rodríguez Iglesias

Moitinho de Almeida

Murray

Kapteyn

Gulmann

Edward

Puissochet

Hirsch

Jann

Ragnemalm

Wathelet

Kuulutatud avalikul kohtuistungil 20. märtsil 1997 Luxembourgis.

Kohtusekretär

President

R. Grass

G. C. Rodríguez Iglesias